

Barbara Szczepańska

Stowarzyszenie EBIB

barbara.szczepanska@ebib.pl

Od kontroli zarządczej do compliance – biblioteki w zgodności z wymogami prawa i regulacjami – felieton merytoryczny

Termin *compliance* ma wiele definicji, ale zasadniczo oznacza zgodność działania organizacji z przepisami oraz regulacjami o zasięgu ogólnokrajowym czy międzynarodowym, a także z decyzjami organów nadzorczych, kodeksami branżowymi, standardami, wytycznymi – słowem regulacjami, których stosowanie jest wynikiem decyzji danej organizacji lub kultury prawnej (otoczenia), w jakiej ona działa.

Pojęcie compliance jest dobrze znane w instytucjach finansowych, firmach, korporacjach i przedsiębiorstwach, które muszą stale i na bieżąco monitorować zgodność swojego działania z wymogami prawa. W wielu firmach powstają komórki, a nawet całe działy zajmujące się zarówno wdrażaniem systemu compliance, jak i stałym monitorowaniem oraz audytem zgodności działań organizacji z obowiązującymi przepisami i normami (niektóre instytucje, np. finansowe, mają nawet obowiązek zatrudniania osób odpowiedzialnych za nadzór nad „funkcją zgodności”). Co istotne, badanie zgodności dotyczy i wewnętrznej, i zewnętrznej działalności organizacji. Innymi słowy, badaniu podlegają procedury oraz regulacje wewnętrzne oraz te, które organizacja stosuje w relacjach z podmiotami (klientami) zewnętrznymi. Dla przykładu zgodność z ustawą o RODO to zgodność procedur wewnętrznych, nakierowanych na pracowników i współpracowników, oraz procedur zewnętrznych, czyli relacji i kontaktów z klientami (w przypadku bibliotek z czytelnikami), a także z dostawcami.

Brak zgodności organizacji z obowiązującymi ją przepisami prawa i regulacjami może się wiązać z bardzo konkretnymi, a często także bardzo dotkliwymi (odczuwalnymi) konsekwencjami, przede wszystkim w sferze finansowej i reputacyjnej. Dobrze realizowane działania w obszarze compliance redukują ryzyka związane z naruszeniem prawa, co przekłada się na ograniczenie ryzyka finansowego, związanego na przykład z karami administracyjnymi za działania niezgodne z prawem czy kosztami zasądzonymi wyrokami sądowymi za ewentualne pozwy składane na drodze cywilnej. Równie istotnym ryzykiem, którego organizacje wolą uniknąć, jest tak zwane ryzyko reputacyjne, czyli ewentualne straty wizerunkowe organizacji związane z jej negatywnym odbiorem przez klientów, nadzorców czy szeroko rozumianą opinię publiczną. W jego ograniczaniu nieocenionym wsparciem jest sprawny system compliance, wprowadzający w organizacji spójny system wartości i akceptowanych zachowań, ale także wyłapujący obszary potencjalnego ryzyka oraz reagujący na czas w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowej.

Biblioteki, tak samo jak inne organizacje z sektora publicznego i prywatnego, mierzą się z rosnącą ilością wymagań prawnych, a także działają w określonym środowisku (otoczeniu). W ciągu ostatnich kilkunastu lat bibliotekarze musieli się stać ekspertami w zakresie RODO, zamówień publicznych czy prawa autorskiego. Ekspertami nie tylko w teorii, ale przede wszystkim w praktyce. W konsekwencji w wielu, choć pewnie nie we wszystkich bibliotekach wprowadzano niezbędne procedury, zasady działania, wskazywano odpowiedzialne osoby i ważne do monitorowania obszary.

Samo zapewnienie zgodności instytucji z prawem autorskim, zapoczątkowane na większą skalę w 2004 r., czyli w chwili, w której biblioteki uzyskały umocowanie prawne do digitalizacji zbiorów bibliotecznych, wymusiło na bibliotekach intensywne prace koncepcyjno-wdrożeniowe. Trwają one w zasadzie aż do dziś, choć z pewnymi modyfikacjami wynikającymi zarówno ze zmian w prawie, jak i z kolejnych orzeczeń, w szczególności wyroków Trybunału Sprawiedliwości w Luksemburgu, rzucających nowe światło na rozumienie zasad dozwolonego użytku. Podobny wpływ na zainteresowanie bibliotek oraz innych instytucji kultury, edukacji i nauki prawem autorskim ma ruch open access. W ostatnich latach biblioteki musiały się zmierzyć z problem pozwów za korzystanie ze zdjęć bez zgody autora. Tu jak w soczewce skupiły się różne problemy: braku świadomości naruszenia prawa, braku znajomości przepisów, czyli brak zgodności. Wystąpiło ryzyko finansowe i reputacyjne. O tych wszystkich problemach informowaliśmy czytelników na łamach „Biuletynu EBIB” oraz w aktualnościach EBIB.

Jak problem praw autorskich do obiektów muzealnych widzą muzealnicy? Odpowiedź na to pytanie znajduje się w omówieniu raportu *Zarządzanie prawami autorskimi w publicznych muzeach*, który opracowano na podstawie badań przeprowadzonych w polskich muzeach. Tytuł artykułu *Prawa autorskie do zbiorów muzealnych – wystarczy je szanować czy należy nimi zarządzać?* wpisuje się w problematykę zarządzania, czyli świadomego i uporządkowanego procesu służącego do realizacji określonych celów, tak istotną dla compliance.

Tym, czym dla sektora prywatnego jest compliance, tym dla sektora publicznego jest kontrola zarządcza. Pomiedzy stojącymi za tymi pojęciami narzędziami i powiązаныmi z nimi procedurami widać pewne analogie. Obydwa systemy jako cel nadrzędny mają zapewnienie zgodności działalności z przepisami prawa oraz procedurami wewnętrznymi. Mają także promować zasady etycznego postępowania i je przestrzegać, wpływać na efektywność i skuteczność działania organizacji, a także zarządzać ryzykiem. Numer otwiera obszerna analiza zasad kontroli zarządczej z perspektywy uczelni i biblioteki akademickiej przygotowana przez Iwonę Sójkowską oraz Adama Lenica.

O ile pojęcie kontroli zarządczej jest znane węższemu gronu odbiorców, o tyle termin compliance zyskuje na popularności spowodowanej czy raczej wymuszonej między innymi ostatnimi zmianami legislacyjnymi, które będą miały wpływ nie tylko na biznes, ale również na instytucje publiczne. Wkrótce do polskiego systemu prawnego zostanie implementowana *Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/193 z dnia 23 października 2019 r.*

w sprawie ochrony osób zgłaszających naruszenia prawa Unii¹ – znana jako dyrektywa dotycząca whistleblowerów, w języku polskim zwanych sygnalistami. W artykule Kariny Jankowskiej przedstawione zostały najważniejsze zmiany, jakie zostaną wprowadzone do polskiego ustawodawstwa w wyniku wdrożenia dyrektywy.

Uznaliśmy, że warto skierować uwagę czytelników na tematykę zarządzania zgodnością, bo to temat ważny i na czasie. Mamy także przekonanie, że instytucje publiczne, w tym instytucje kultury, choć działają w oparciu o przepisy dotyczące kontroli zarządczej, mogą czerpać inspiracje z bogatej literatury tematu związanej z compliance i jego wdrażaniem w sektorze prywatnym.

Dla osób zainteresowanych pogłębieniem tej tematyki ważna będzie norma PN-ISO 37301:2021 System zarządzania zgodnością wymagania i wytyczne do stosowania². Norma zawiera wymagania, jakie stoją przed organizacją, która zamierza wprowadzić zasady zarządzania zgodnością. Zawiera także wytyczne dotyczące ustanowienia, rozwijania, wdrażania, oceny, utrzymania i doskonalenia skutecznego systemu zarządzania zgodnością w organizacji.

Poza tym jak zawsze w numerze aktualne komunikaty i sprawozdania.

Serdecznie zapraszamy do lektury i dzielenia się doświadczeniami z wdrażania kontroli zarządczej czy systemów compliance!

¹ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/1937 z dnia 23 października 2019 r. w sprawie ochrony osób zgłaszających naruszenia prawa Unii. W: *EUR-lex* [online]. [Dostęp 19.08.2022]. Dostępny w: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX:32019L1937>.

² Zob. PN-ISO 37301:2022 System zarządzania zgodnością wymagania i wytyczne do stosowania. W: *PKN* [online]. [Dostęp 19.08.2022]. Dostępny w: <https://sklep.pkn.pl/pn-iso-37301-2022-07e.html?options=cart>.